

نقش «ثبت» در فرایند انتقال حقوق مالکیت صنعتی: تحلیل سیستم‌های ثبت انتقال حقوق مالکیت صنعتی در دنیا

نسرین طباطبائی حصارى*

استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی (موسسه حقوق تطبیقی) دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۹/۳ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۵/۱۰/۶)

چکیده

تضمین امنیت و ثبات معاملات حقوق مالکیت صنعتی، تأمین امنیت اشخاص ثالث و پیشگیری از مواجهه با معامله معارض از جمله چالش‌هایی هستند که سبب شده‌اند بیشتر نظام‌های حقوقی دنیا به نقش سیستم‌های ثبتی در تأمین امنیت این معاملات توجه کنند و همزمان دو کارکرد حقوقی «اطلاع‌رسانی» و کارکرد «حمایتی» سیستم‌های ثبت مالکیت صنعتی را در نظر بگیرند. بررسی تطبیقی حقوق کشورهای مختلف، توجه به گزارش‌های سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی حوزه مالکیت فکری و تحلیل مقررات مالکیت صنعتی آنها نشان می‌دهد که سیستم‌های ثبت مالکیت صنعتی از لحاظ تأثیر بر اعتبار قراردادهای انتقال به سه دسته اعلامی، ایجاد و تأییدی قابل تقسیم‌اند. مقاله حاضر ضمن بررسی ماهیت هر یک از سیستم‌های مزبور، اثر آنها را در تأمین امنیت حقوقی معاملات مالکیت صنعتی و تأمین کارکردهای حقوقی مورد انتظار از ایجاد سیستم‌های ثبت مالکیت صنعتی در دنیا، تجزیه و تحلیل کرده و به این نتیجه دست یافته است که دو سیستم تأییدی و ایجاد ثبت مالکیت صنعتی به دلیل تأثیر ثبت در یکی از مراحل ایجاد یا اثرگذاری حق، علاوه بر کارکرد اطلاع‌رسانی، امکان ارائه حمایت حقوقی از اشخاص ثالث را در نقل و انتقالات حقوق مالکیت صنعتی فراهم می‌کنند. لکن سیستم تأییدی ضمن تأمین کارکرد حمایتی مورد انتظار از ایجاد سیستم ثبت مالکیت صنعتی، با قواعد عام معاملات و اصل حاکمیت اراده هماهنگی بیشتری دارد و همین امر سبب تمایل بیشتر نظام‌های حقوقی از جمله ایران به آن شده است.

واژگان کلیدی

اعتبار و ثبات معامله، حقوق مالکیت فکری، حقوق ثبت، فرمالیسم حقوقی، قرارداد انتقال و مجوز بهره‌برداری، قراردادهای انتقال.

۱. مقدمه (ضرورت ثبت معاملات)

در بیشتر کشورها، حمایت از دارنده «حقوق مالکیت ادبی»^۱ و به طریق اولی تضمین امنیت قراردادهای آن نیازمند تشریفات خاصی نیست. صرف نظر از مشکلات عملی، الزامی بودن ثبت برای حمایت از مالکیت ادبی، مخالف استانداردهای بین‌المللی مقرر در بند ۲ ماده ۵ کنوانسیون برن است و این «صراحت قانونی» با اتخاذ «سیاست لزوم ثبت برای حمایت و انتقال حقوق مالکیت ادبی» در تضاد است (Mc Guire, 2008: 222). اما در بیشتر نظام‌های حقوقی، حمایت قانونی از «مالکیت صنعتی»^۲ و دارنده آن مستلزم تکمیل فرایند ثبت است. بنابراین از این لحاظ همپوشانی^۳ میان مالکیت ادبی و صنعتی بسیار اندک است و همین تفاوت مبنایی در ارائه حمایت به دارندگان این دو شاخه حقوق مالکیت فکری سبب شده است که در بیشتر کشورها دو قانون متفاوت و مجزا در حوزه «مالکیت صنعتی» و «مالکیت ادبی و حقوق مرتبط» تصویب شود که هر کدام مبتنی بر اصول متفاوت از دیگری است.^۴

در حقوق ایران نیز، با آنکه حمایت از مالکیت ادبی نیازمند رعایت تشریفات ثبتی نیست، در خصوص مالکیت صنعتی، شروع حمایت‌های قانونی منوط به رعایت تشریفات ثبتی است. بر همین مبنا در قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری (ق.ث.ا.ط.ع) ۱۳۸۶، مقنن حق استفاده انحصاری از حق اختراع، طرح صنعتی و علامت تجاری ثبت شده را متعلق به شخصی دانسته که به‌عنوان مالک در اداره مالکیت صنعتی به ثبت رسیده^۵ و آثاری مانند حق بهره‌برداری از مالکیت صنعتی ثبت شده و حق واگذاری آن و طرح دعوی نقض حق را صرفاً متعلق به مالک ثبت شده دانسته^۶ و امکان حمایت از مالک و دارنده حق مالکیت صنعتی را فراهم کرده است.

مشابه این «حمایت حقوقی از مالک ثبت شده» در حقوق سایر کشورها هم ملاحظه می‌شود. برای مثال در کانادا، حق علامت تجاری، در صورت ثبت، به مالک خود حق استفاده انحصاری از علامت و حق منع دیگران از استفاده از همان علامت یا علامت مشابه گمراه‌کننده را اعطا می‌کند^۷ یا در حقوق هند نیز صرفاً مالک یا بهره‌بردار ثبت شده علامت تجاری، حق

1. copyright protection
2. industrial property
3. overlap

۴. در حقیقت همین امر و توجه به اینکه ذی‌نفعان مقررات این دو حوزه متفاوت‌اند، نشان می‌دهد که تنظیم قانون واحدی برای حمایت از انواع مالکیت‌های فکری معقول نیست (Kelli, 2015:48).

۵. مواد ۳ و ۳۱ ق.ث.ا.ط.ع.

۶. مواد ۱۵، ۲۳، ۲۸ و ۴۰ ق.ث.ا.ط.ع.

۷. البته در این کشور ثبت علامت تجاری الزامی نیست و حق بر آن از طریق استفاده از علامتی که طراحی شده است، تملک می‌شود (Cameron & Borenstein, 2003: 2).

طرح دعوی نقض حق را دارد (Goplakrishnan, 2015: 340). دکترین حقوقی حاکم در اتحادیه اروپا نیز معتقد است که منتقل‌الیه حق مالکیت صنعتی نمی‌تواند قبل از ثبت، هیچ حقی را اعمال کند (Mc Guire, 2008: 234).

لکن کارکرد مورد انتظار از سیستم‌های ثبت مالکیت صنعتی به «حمایت از مالک و دارنده ثبت‌شده» محدود نمی‌شود. بلکه به‌نظر می‌رسد تأمین امنیت معاملات حقوق مالکیت صنعتی ثبت‌شده و «حمایت از منافع اشخاص ثالثی» که با مالک ثبت‌شده وارد معامله می‌شوند، یکی دیگر از کارکردهای مورد انتظار از سیستم‌های ثبت مالکیت صنعتی است (AIPPI, 2006: 549-550). بنابراین، لزوم حمایت همزمان از منافع «مالک» و «اشخاص ثالث» سبب شده است، سیستم ثبتی به‌عنوان ابزاری برای تأمین و تضمین «ثبات وضعیت حقوقی» حق مالکیت صنعتی مورد توجه نظام‌های حقوقی قرار گیرد.^۱ این امر از یک سو، مسئله کارکرد سیستم ثبتی در ارائه اطلاعات ضروری قابل اعتماد و اتکا در خصوص وضعیت حقوقی حق ثبت‌شده به اشخاص ثالث طرف معامله با مالک ثبت‌شده و در نتیجه «پیشگیری از معاملات معارض» را مطرح می‌کند و از سوی دیگر، سبب توجه مقنن در بسیاری از کشورها به نقش حقوقی سیستم ثبتی در معاملات ناظر بر نقل و انتقال حقوق مالکیت صنعتی و حمایت حقوقی از اشخاص ثالث اعتمادکننده به اطلاعات ثبت‌شده در مرحله «حل و فصل تعارضات و معامله معارض» (طباطبائی حساری، ۱۳۹۴: ۶۸۲-۶۷۹) شده است، زیرا یکی از راه‌های تأمین امنیت معاملاتی، اطلاع‌رسانی درباره وضعیت حقوقی مال (حق) مورد معامله و ثبات این وضعیت حقوقی است. از این رو باید سیستم اطلاعاتی وجود داشته باشد که اطلاعات دقیق در سه حوزه «وجود مال (حق)»، ماهیت حق (حق مالکیت، حق بهره‌برداری، ...) و دارنده حق ارائه دهد (Palmer, 1998: 90). بنابراین، برای جلوگیری از نقض حقوق مالکیت صنعتی و تأمین احترام به آن توسط همه اشخاص «ارائه اطلاعات به عموم» درباره این حقوق لازم است تا با آگاهی اشخاص ثالث از «وجود» یک حق مالکیت صنعتی (صرف نظر از آنکه متعلق به چه کسی است)، انتظار عدم انجام اقدامی متعارض با این حق (مثل تقاضای ثبت یک علامت تجاری ثبت‌شده از قبل یا طراحی یا استفاده از علامت تجاری که قبلاً وجود داشته) را داشته باشیم. این کارکرد به‌طور معمول توسط همه سیستم‌های ثبت مالکیت صنعتی انجام می‌گیرد. لکن، کارکرد اطلاع‌رسانی

۱. «ثبات وضعیت‌های حقوقی» به برقراری «نظم حقوقی» در معاملات منجر خواهد شد، زیرا نظم حقوقی با ثبات، حفظ و نگهداری از آن چیزی که ایجاد شده است، برقرار می‌شود (Mazeaud, H. & Mazeaud, J. & CHABAS, 2000) در نظام‌های حقوقی مختلف دو «اصل عطف به ماسبق نشدن قوانین» و «اصل اعتبار امر مختومه» به‌عنوان دو تکنیک و ابزار ثبات وضعیت حقوقی شناخته شده است. در کنار این دو تکنیک می‌توان به «نظام ثبت» به‌عنوان ابزاری که با هدف ثبات وضعیت حقوقی به‌وجود آمده است، اشاره کرد. غفلت از این نقش نظام ثبتی و ابزار دستیابی به این هدف می‌تواند به تزلزل ثبات حقوقی منجر شود (Starck & Roland & Boyer, 1988).

سیستم ثبت مالکیت صنعتی به صرف «تأیید وجود»^۱ مالکیت صنعتی و ارائه اطلاعات در خصوص صرف «وجود» یک حق به اشخاصی که مایل اند مطمئن شوند که فعالیت آنها حقوق مالکیت صنعتی دیگران را نقض نمی‌کند، محدود نمی‌شود (Kelli & Värvi & Mets & Mantrov, 2016: 2 & Birštonas & Ginter). بلکه نیاز به ارائه اطلاعات در خصوص نوع حق و دارنده و مالک آن و قابلیت اعتماد و اطمینان این اطلاعات به منظور تضمین امنیت معاملات مطرح است. مسئله اخیر، هم در مرحله «ثبت اولیه» حقوق مالکیت صنعتی و هم در مرحله «ثبت تغییراتی» که در وضعیت حقوقی یک حق ثبت شده اتفاق می‌افتد، اهمیت دارد و سبب شده سیستم‌های ثبتی در فرایند «ثبت اولیه» حقوق مالکیت صنعتی به اتخاذ سیستم «ثبت تحقیقی» به جای سیستم «ثبت اعلامی» متمایل شوند.^۲ (Merges, 1999: 594-595). سیستمی که قبل از ثبت حق مالکیت صنعتی، به بررسی شرایط ماهوی برای ثبت و صحت و سقم آن می‌پردازد و در نتیجه می‌تواند صحت اطلاعات ثبت شده را تضمین کند. البته امروزه با این هدف که سیستم ثبتی علاوه بر کارکرد اطلاع‌رسانی، بتواند نوعی کارکرد حمایتی از طریق حل و فصل اختلافات را ایفا کند، نظام‌های حقوقی به این امر متمایل شده‌اند که پس از ثبت اولیه یک حق مالکیت صنعتی، به منظور اطمینان از به‌روزرسانی اطلاعات ثبت شده، مسئله «نقش ثبت در وضعیت انتقال» این حقوق را مورد توجه قرار دهند. بنابراین، بررسی‌ها، مفهوم گسترده‌تری از کارکردهای ثبت^۳ در حوزه مالکیت صنعتی را نشان می‌دهند. در این مفهوم، ثبت علاوه بر کارکرد اطلاع‌رسانی، باید «امنیت و قطعیت حقوقی معاملات»^۴ حوزه مالکیت صنعتی را نیز ارتقا دهد و بدین وسیله از اشخاص ثالثی که با مالک وارد معامله می‌شوند، حمایت کند. سیستم ثبتی این کار را باید با ارائه اطلاعاتی انجام دهد که با توجه به ماهیت ناملموس مالکیت صنعتی دسترسی به آنها می‌تواند مشکل باشد، اما برای انعقاد یک معامله معتبر یا تصمیم‌گیری در خصوص انعقاد یا عدم انعقاد معامله لازم است. چنین اطلاعاتی در درجه اول مربوط به شخص مالک و میزان حق اوست. بنابراین در سیستم‌های حقوقی مقنن باید در پی آن باشد که اطلاعات مهم به ادارات ثبت ارسال و در دفترهای ثبتی ثبت شوند و اعتماد اشخاص ثالث به ثبت حمایت شود (Kelli & Värvi & Mets & Mantrov & Birštonas & Ginter, 2016: 2). امری که در هر نوع تملک با حسن نیت^۵ ضروری است (Mc Guire, 2008: 234). همین مسئله سبب

1. Verifying of existence

۲. در خصوص ثبت اولیه حقوق مالکیت صنعتی، دو شیوه «ثبت تحقیقی یا پیش‌آزمایش» (بررسی شرایط ماهوی حق مورد تقاضای ثبت، قبل از ثبت) و «ثبت اعلامی» (ثبت بر مبنای صرف ادعای متقاضی) در دنیا استفاده می‌شود.

۳. برای مطالعه در خصوص مفاهیم متعدد «ثبت» ر. ک: Picod, 1999: 589-590.

4. legal certainty in transaction

5. Bona fide acquisition

طرح این سؤال می‌شود که سیستم ثبت حقوق مالکیت صنعتی چگونه می‌تواند «امنیت و قطعیت حقوقی معاملات» را تأمین کند و علاوه بر حمایت از مالک و دارنده، حمایت حقوقی لازم را به اشخاص ثالث طرف معامله با وی ارائه کند؟ آیا برای مثال یک قرارداد اجازه بهره‌برداری از علامت تجاری که به ثبت نرسیده، در برابر اشخاص ثالث قابل استناد است یا خیر؟ (Birstonas, 2014: 92).

به همین دلیل، در بسیاری از کشورها تحولاتی در خصوص «وضعیت حقوقی ثبت‌های مالکیت صنعتی^۱» و «ثبات قراردادهای^۲ مالکیت صنعتی» با روش‌های مختلف و در قالب نظام‌های ثبتی متفاوت، مورد توجه مقنن قرار گرفته است که هدف از آنها بهبود شفافیت حقوقی^۳ و قطعیت و قابلیت اعتماد^۴ در این معاملات است، زیرا ثبات قراردادهای مالکیت صنعتی یک مسئله حیاتی برای اقتصاد است (Kelli, 2015: 50-51).

در حقوق ایران، نقش ثبت در وضعیت نقل و انتقالات حقوق مالکیت صنعتی به فراموشی سپرده شده و صرفاً به روش و فرایند ثبت اولیه توجه شده و نقش ثبت در نقل و انتقال حقوق مالکیت صنعتی بررسی نشده است. لکن بررسی تحولات قانونگذاری کشورهای دیگر نشان می‌دهد که این امر در قانونگذاری‌های جدید حوزه مالکیت صنعتی و در گزارش‌ها و اسناد بین‌المللی مورد توجه بوده است. پژوهش حاضر با تحلیل قوانین و مقررات حوزه مالکیت صنعتی ایران و با مطالعه و تحلیل برخی اسناد بین‌المللی و توجه به قوانین و رویه قراردادی کشورهای دیگر اقسام سیستم‌های ثبتی در حوزه مالکیت‌های صنعتی در دنیا و اثر هر یک از سیستم‌های مزبور را در ثبات قراردادهای این حوزه با رویکرد تطبیقی بررسی کرده و اثر هر یک از این سیستم‌ها را در ارائه حمایت حقوقی از اشخاص ثالث طرف معامله و تأثیر آنها در تأمین کارکردهای مورد انتظار از سیستم‌های ثبت مالکیت صنعتی تحلیل کرده و در پی پاسخگویی به این مسئله است که کدام یک از سیستم‌های مزبور می‌تواند کارکرد ارائه حمایت حقوقی به اشخاص ثالث را ایفا کند. سپس نوع سیستم ثبت مالکیت صنعتی ایران و تأثیر ثبت در معاملات حقوق مالکیت صنعتی و تأمین ثبات این معاملات از منظر قانونگذاری و در رویه قراردادی بررسی شده است.

---

1. the legal status of industrial-property registers
2. the stability of IP contracts
3. legal clarity
4. certainty

۲. نظام‌های ثبتی و تحلیل نقش آنها در ارائه حمایت حقوقی

در خصوص نوع حمایتی که مرجع و نهاد ثبتی از طریق اعمال سیستم ثبتی به دارندگان حقوق مالکیت صنعتی و طرفین معامله آنها در قراردادهای انتقال این حقوق ارائه می‌دهد، سه نوع سیستم ثبتی در دنیا قابل تمییز است. همان‌طور که ملاحظه خواهیم کرد، در بسیاری از کشورها سیاست واحدی وجود ندارد و ممکن است در یک کشور در انواع مختلف مالکیت صنعتی یا حتی در قراردادهای مختلف یک نوع خاص مالکیت صنعتی، سیستم‌های متفاوتی اتخاذ شده باشد. البته هیچ توجیه روشنی برای استفاده از سیستم‌های متفاوت براساس «نوع مالکیت صنعتی» و دلیل اتخاذ یک سیستم در یک نوع مالکیت صنعتی و عدم اتخاذ آن در نوع دیگر در یک کشور خاص وجود ندارد.

۲.۱. سیستم اعلامی^۱ ثبت (سیستم مبتنی بر معامله^۲)

در این سیستم، تنها شرط برای انتقال حق، «اعتبار قرارداد انتقال» است و ثبت تأثیری در انتقال حقوق مالکیت صنعتی ندارد و فاقد اثر سازنده در انتقال این حقوق است. از این رو «مالک واقعی» یک حق مالکیت صنعتی ممکن است متفاوت از آنچه باشد که در دفترهای ثبتی، ثبت شده است. در این سیستم، ثبت صرفاً کارکرد اطلاع‌رسانی آن هم در خصوص صرف «وجود» یک حق دارد و ارائه اطلاعات در خصوص مالک و دارنده حق مالکیت صنعتی و میزان آن و... مورد نظر نیست، زیرا پس از ثبت اولیه حق مالکیت صنعتی، ثبت نقل و انتقالات آن و در نتیجه ثبت دارنده فعلی حق الزامی نیست و انتقال حق مالکیت صنعتی مبتنی بر معامله میان ناقل و منتقل‌الیه بوده و تملک این حقوق منوط به ثبت نیست (Kelli & Värvi & Mets & Mantrov & Birštonas & Ginter, 2016: 2-3)، در نتیجه، نمی‌تواند مورد اعتماد و اتکا در معاملات قانونی قرار گیرد، زیرا اطلاع از مالک و دارنده فعلی حق ثبت شده صرفاً در فرضی ممکن است که ثبت معاملات این حقوق الزامی شود که در فرضی قابل تأمین است که ثبت از جمله شرایط ماهوی یا شرایط تأثیر انتقال در برابر ثالث باشد. بنابراین این سیستم، امنیت حقوقی معاملات مالکیت صنعتی و «کارکرد حمایتی» مورد انتظار از سیستم ثبتی را تأمین نمی‌کند و اشخاص ثالث نمی‌توانند به آن اتکا کنند (Gueriero, 1975: 39).

اتخاذ چنین سیستمی دارای این اثر حقوقی است که اگر حق یکسان و مشابهی موضوع معامله معارض قرار گیرد و به اشخاص متعددی منتقل شود، مسئله حق مالکیت براساس «حق تقدم در زمان» حل و فصل می‌شود و معامله‌ای معتبر تلقی می‌شود که از نظر زمانی زودتر منعقد شده است (Dagot et Frémont, 2003: 3)، زیرا ثبت در ثبوت و اثرگذاری حق اثری ندارد و

1. Declaratory
2. Contract- based transfer

صرفاً از لحاظ آیین دادرسی و تشخیص ذی‌نفع برای دعوی نقض حق دارای اهمیت است؛ به آن معنا که صرفاً دعوی نقض حق از شخصی پذیرفته می‌شود که به‌عنوان مالک آن حق در سیستم ثبتی، به ثبت رسیده است. در نتیجه اگر شخصی با اعتماد به اطلاعات ثبتی و با حسن نیت حق مالکیت صنعتی را از شخص غیر مالکی که در دفترهای ثبتی به‌عنوان مالک نشان داده شده است، دریافت کند، نمی‌توان بر مبنای این حسن نیت و اعتماد به دفترهای ثبتی معامله وی را صحیح دانست (Labrusse-Riou: 317; Gueriero, 1975: 39) و «امکان تملک با حسن نیت» در چنین سیستمی وجود ندارد.

بررسی حقوق ایالات متحده آمریکا نشان می‌دهد که در این کشور سیستم واحدی حتی در یک نوع خاص از مالکیت صنعتی وجود ندارد. در این کشور در خصوص قراردادهای «مجوز بهره‌برداری» (اعم از انحصاری یا غیرانحصاری) از حق اختراع^۱ و علامت تجاری، سیستم اعلامی توسط مقنن اتخاذ شده است (Einhorn, 2006: 2-3)، لکن سیستم اتخاذی در سایر قراردادهای مالکیت صنعتی حتی در حوزه حق اختراع و علامت تجاری متفاوت است. در نروژ، نقل و انتقال حقوق مالکیت صنعتی میان متعاقبین و قابلیت استناد آن در برابر ثالث مستلزم ثبت نیست (LUTNAES, 2006: 2). در دانمارک نیز سیستم ثبت اعلامی در قراردادهای مالکیت صنعتی (به‌جز رهن) حاکم است (SCHMIDT & RYGAARD, 2006: 1-2). در سوئد، ثبت علی‌الاصول تأثیری در اعتبار قراردادهای مالکیت صنعتی ندارد (ARBRANDT & EDLUND, 2006: 2). در استونی، قانون حق اختراع ۱۹۹۴، قانون نمونه اشیا مفید (مدل‌های مصرفی)^۲ ۱۹۹۴، قانون حمایت از طرح‌های صنعتی ۱۹۹۷، مقرر می‌دارند که حقوق مالکیت صنعتی از تاریخ انتقال به موجب قرارداد به اشخاص دیگر منتقل می‌شوند (Kelli, 2015: 51)، اما سیستم ثبتی اتخاذی استونی در خصوص علامت تجاری متفاوت است. در آلمان، انتقال حق اختراع^۳ و علامت تجاری^۴ بدون دخالت ثبت انجام می‌گیرد و سیستم ثبت اعلامی در مالکیت‌های صنعتی اتخاذ شده است، زیرا در حقوق آلمان حقوق مالکیت فکری در قلمرو تعریف اموال مذکور در ماده ۹۰ قانون مدنی که صرفاً ناظر بر اموال مادی است، نمی‌گنجد، بلکه حقوق مزبور مشمول عنوان «حقوق قابل انتقال» مذکور در ماده ۴۱۳ این قانون هستند که مطابق ماده ۳۹۸ به صرف توافق طرفین منتقل می‌شوند. اجرای این مفهوم در خصوص حقوق مالکیت فکری در آلمان منجر به این نتیجه شده که این حقوق به صرف توافق طرفین منتقل می‌شوند و ثبت صرفاً این هدف را تأمین می‌کند که معامله‌ای که قبلاً به‌طور معتبر منعقد شده

1. Patent Recording Act – 35 USC §261 (2002)

۲. از اصطلاح «مدل‌های مصرفی» در ترجمه رسمی فارسی کنوانسیون پاریس استفاده شده است.

۳. ماده (۳) ۳۰ قانون حق اختراع.

۴. بخش (۳) ۲۷ قانون علامت تجاری.

به اطلاع عموم برسد. ماده ۳۰ قانون حق اختراع آلمان ثبت را صرفاً از لحاظ اداری و آیین دادرسی مورد توجه قرار داده است. ماده ۲۷ قانون علامت تجاری این کشور نیز ثبت انتقالات علائم تجاری را اختیاری اعلام کرده است (Mc Guire, 2008: 224).

در چنین سیستمی، ثبت هیچ کارکردی در خصوص امنیت معاملات مالکیت‌های صنعتی و تضمین اعتبار حقوق ثبت‌شده، ندارد و اطلاعات ثبت‌شده به دلیل عدم به‌روزرسانی و عدم الزام به ثبت معاملات، توسط اشخاص ثالث قابل اعتماد نیستند. درحالی‌که یکی از مسائل مهم در خصوص تضمین امنیت معاملات مالکیت صنعتی، مربوط به «اطلاعات اشخاص ثالث» است. بنابراین، مسئله آن است که آیا یک قرارداد ثبت‌نشده مانند یک مجوز بهره‌برداری ثبت‌نشده، در برابر اشخاص ثالثی که با حسن نیت قرارداد متعارضی را با اعتقاد به آنکه هیچ مجوز بهره‌برداری در مورد آن وجود ندارد، ثبت کرده‌اند، قابل استناد است؟ لزوم اطلاع‌رسانی به اشخاص ثالث اغلب به‌عنوان یک استدلال مبنایی جهت لزوم ثبت هر نوع تغییر در حقوق ثبت شده، به کار می‌رود، زیرا امکان احترام به منافع اشخاص ثالث از طریق ثبت این قراردادها وجود دارد (Birstonas & Klimkevičute, 2014: 92). بنابراین، عمومیت دادن و انتشار حق مالکیت خصوصی از طریق ثبت پیش‌شرطی برای الزام و اجرای این حقوق در برابر اشخاص ثالث است (De Groot, 2007: 164). این استدلال، مبنای اتخاذ دو سیستم ثبتی دیگر در حوزه معاملات مالکیت‌های صنعتی در بسیاری از نظام‌های حقوقی است که در ادامه به آنها می‌پردازیم.

۲.۲. سیستم ایجاد^۱

در این سیستم تملک قراردادی حق مالکیت صنعتی بدون ثبت ممکن نیست و اعتبار قراردادهای ناقل حق مالکیت صنعتی منوط به ورود انتقال به دفترهای ثبتی مربوطه است. توافق میان ناقل و منتقل‌الیه صرفاً در صورتی دارای اثر حقوقی است که انتقال ثبت شود و تا قبل از آن تملک‌کننده حق مالکیت صنعتی از نظر حقوقی مالک محسوب نمی‌شود (Kelli & Värvi & Mets & Mantrov & Birštonas & Ginter, 2016: 10-11). در چنین سیستمی اصل آزادی قراردادی محدود می‌شود و دکتترین با «نظام‌های مونیسیت یا مبتنی بر مفهوم یگانگی انتقال»^۲ که صرف اراده را برای انتقالات حقوق مالکیت کافی می‌دانند، مخالف می‌کند و به‌سوی نظامی مبتنی بر مفهوم «دوگانگی انتقال» که اراده به انضمام ثبت را برای ایجاد و نقل و انتقال حقوق عینی لازم می‌داند، حرکت می‌کند (Brochu, François, 1999: 273). هدف از این تحول نیز

1. Constitutive
2. les systèmes monistes

تضمین اطمینان و اعتبار معاملات از طریق تضمین صحت اطلاعات مربوط به مالکیت‌های صنعتی و به‌روزرسانی آنها از طریق شرط کردن ثبت نقل و انتقالات حقوق مالکیت صنعتی و اعطای ضمانت اجرای مؤثر و مناسب است (Birstonas & Klimkeviciute, 2014: 92). در چنین سیستمی اشخاص ثالث می‌توانند به «حقایق» و «اطلاعات» مندرج در دفترهای ثبتی اتکا کنند که شرط ضروری برای هر نوع تملک با حسن نیت^۱ است (Mc Guire, 2008: 234). در نتیجه قائل شدن چنینی نقشی برای سیستم ثبتی است که در فرض وقوع دو معامله معارض، معامله‌ای مقدم دانسته می‌شود که ابتدا به ثبت رسیده است. در اسپانیا، «ثبت» یکی از شرایط ضروری انتقال حقوق مالکیت صنعتی به اشخاص ثالث است (Matheson & Osha & Marie Verschuer, 2016: 6).

به موجب قانون علامت تجاری استونی: «انتقال علامت تجاری، از تاریخ ورود اصلاح به دفاتر ثبت لازم‌الاجرا می‌شود». این مدل در سال ۲۰۰۴ تصویب شده است. در رأی صادره از دیوان عالی استونی در سال ۲۰۰۸ بیان شد که قبل از ۲۰۰۴، انتقال علامت تجاری مبتنی بر معامله بوده و ثبت صرفاً کارکرد اطلاع‌رسانی داشته است (Kelli & Värvi & Mets & Mantrov & Birštonas & Ginter, 2016: 10). از مفهوم مخالف این استنباط می‌شود که دیوان عالی کشور استونی نیز ویژگی ایجاد سیستم ثبت حق اختراع را در مقررات فعلی این کشور تأیید کرده و علاوه بر کارکرد اطلاع‌رسانی، نوعی کارکرد حمایتی نیز برای سیستم ثبتی قائل شده است. در لیتوانی نیز ثبت «انتقال» حقوق مالکیت صنعتی «اثر ایجاد و سازنده» دارد، یعنی انتقال بدون ثبت فاقد اثر حتی میان متعاقدين است (Kelli & Värvi & Mets & Mantrov & Birštonas & Ginter, 2016: 10).

۳.۲. سیستم تأییدی (ثبت با اثر قابلیت استناد)

در این سیستم، صرف اراده متعاقدين بدون نیاز به تشریفات سبب انتقال حق مالکیت یا مجوز بهره‌برداری حقوق مالکیت صنعتی می‌شود (Carbonnier, 2000: 140)؛ یعنی ثبت اثر ایجاد ندارد. اما برخلاف سیستم قبلی، ورود انتقال به دفترهای ثبتی شرط قابلیت استناد در برابر اشخاص ثالث است، یعنی حقیقتی که به ثبت نرسیده است، در برابر اشخاص ثالث فاقد اثر است (Kelli & Värvi & Mets & Mantrov & Birštonas & Ginter, 2016: 10-11). بنابراین در مرحله اول اصل رضاگرایی^۲ و حاکمیت اراده به‌تنهایی مداخله می‌کند و حق میان متعاقدين به‌وجود می‌آید. در مرحله دوم شکل‌گرایی یا فرمالیسم ثبتی مداخله کرده و قابلیت استناد حق

1. Bona fide Acquisition
2. Consensualiste

ایجاد شده را در برابر ثالث تضمین می‌کند (Cabrilac, 2008:76-77). شکل‌گرایی ثبتي در این سیستم علاوه بر ایفای کارکرد اطلاع‌رسانی، وسیله‌ای برای حمایت از اشخاص ثالث است (Dagot, 2003: 17) و می‌تواند امنیت حقوقی معاملات مالکیت صنعتی را ارتقا دهد. زمانی که پدیده ثبت در قرن نوزدهم در همه زمین‌ها مطرح شد، این سیستم به‌عنوان راه‌حلی برای ترکیب و جمع پدیده «ثبت» با «اصل حاکمیت اراده» مطرح شد. در چنین سیستمی براساس اصل حاکمیت اراده، به محض توافق طرفین، انتقال میان متعاقدین تحقق می‌یابد، لکن گفته می‌شود که اشخاص ثالث در خصوص معاملاتی که ثبت نشده است نباید نگران باشند (Mouly, 2003: 34). برخی حقوقدانان در توضیح چنین سیستمی از مفهوم «حق تقدم» برای قرارداد ثبت شده به‌جای «عدم قابلیت استناد» استفاده کرده و بیان داشته‌اند که چنین سیستمی در ایجاد حقوق و منافع اثری ندارد، بلکه بر حق تقدم تأثیر می‌گذارد. به این معنا که در صورت تحقق یک معامله معارض، خریدار ناآگاه و بدون اطلاع از یک معامله ثبت نشده، در صورتی که سند مربوط به معامله او ثبت شده باشد، دارای حق تقدم نسبت به خریداری است که معامله او ثبت نشده است (Cooke, 2003: 5).

در حقوق سوئیس، در انواع حقوق مالکیت صنعتی، قرارداد مربوط به «مجوز بهره‌برداری» در صورت ثبت نزد اداره فدرال مسئول ثبت، قابل استناد در برابر اشخاص ثالث است. علاوه بر آن با هدف تضمین ایمنی در حقوق این کشور، «رهن»^۱ حقوق مالکیت صنعتی در صورت ثبت برای اشخاص ثالث الزام‌آور و در برابر آنها قابل استناد است. (FERRARI-HOFER & PEYROT & HESS-ODONI & TROLLER, 2006: 2) در ایالات متحده آمریکا، در خصوص قراردادهای «انتقال حق مالکیت»^۲ حق اختراع و علامت تجاری، ثبت شرط قابلیت استناد این قراردادها در برابر اشخاص ثالث است و قاعده حمایت از خریدار با حسن نیت نسبت به قرارداد انتقال حق اختراع اعمال می‌شود (Einhorn, 2006: 2-3). در حقوق فرانسه نیز مقنن فرانسوی به‌منظور حمایت از اشخاص ثالث دستور ثبت عمل حقوقی ناظر بر طرح‌های صنعتی را داده و ثبت قراردادهای ناظر بر نقل و انتقال طرح‌های صنعتی را شرط قابلیت استناد این قراردادها در برابر اشخاص ثالث با حسن نیت قرار داده است (قبولی درافشان و محسنی، ۱۳۹۵: ۱۲۸).
لتونی نمونه‌ای برای ثبت مالکیت صنعتی با اتکا بر این سیستم ثبتي برای انتقال حق مالکیت اختراع، طرح‌های صنعتی و علامت تجاری است (Kelli & Värvi & Mets & Mantrov & Birštonas & Ginter, 2016:10-11).
نگاهی دقیق به مقررات اتحادیه اروپا نشان می‌دهد که هیچ‌کدام از این مقررات به‌صراحت کارکرد و نقش ثبت در معاملات مالکیت صنعتی را تبیین نمی‌کنند، لکن برخی مقررات این

1. pledge
2. assignment

اتحادیه نشانه‌های قوی مبنی بر در نظر گرفتن کارکرد حمایتی سیستم ثبت مالکیت صنعتی از اشخاص ثالث را نشان می‌دهند. مثلاً ماده ۲۳(۱) مقررات علامت تجاری اتحادیه اروپا^۱ در خصوص انتقال یا مجوز بهره‌برداری حق علامت تجاری در اتحادیه اروپا مقرر می‌دارد که این قراردادها، «در همه کشورهای عضو صرفاً بعد از ثبت در برابر اشخاص ثالث اثر دارد». بنابراین ثبت شرط لازم برای استفاده و بهره‌برداری کامل از حقوق اعطا شده است و اتکا و اعتماد اشخاص ثالث بر دفترهای ثبتی از این طریق حمایت می‌شود و در نتیجه امکان تملک با حسن نیت بدون هیچ مانعی فراهم است. وضعیت در خصوص طرح‌های صنعتی در مقررات اتحادیه اروپا پیچیده‌تر است، زیرا مقررات طرح‌های صنعتی اتحادیه دو تیپ «طرح‌های ثبت‌شده» و «طرح‌های ثبت‌نشده» را در برمی‌گیرد. قواعد «طرح‌های ثبت‌شده» نزدیک به مقررات مربوط به علامت تجاری است و ثبت شرط قابلیت استناد معاملات مربوط به این طرح‌هاست (Mc Guire, 2008: 234-235).

بررسی قطعنامه‌ها و گزارش‌های «اتحادیه بین‌المللی حمایت از حقوق مالکیت فکری»^۲ مستقر در سوئیس نیز که در راستای یکسان‌سازی و متحدالشکل کردن مقررات حوزه مالکیت فکری فعالیت می‌کند، نشان می‌دهد که مسئله تضمین امنیت معاملات در حوزه مالکیت‌های صنعتی مورد توجه این اتحادیه و اعضای آن قرار گرفته است و ضمانت اجرای «عدم قابلیت استناد» معامله ثبت‌نشده به‌عنوان راه‌حلی برای تضمین امنیت معاملات پیشنهاد شده است. این اتحادیه، در قطعنامه‌ای در خصوص «قراردادهای مربوط به حقوق مالکیت فکری و اشخاص ثالث» مورخ ۲۰۰۶ با توجه به منفعت عمومی‌ای که ثبت حقوق مالکیت فکری در ارائه اطلاعات قابل اعتماد و اتکا در بردارد و برای تأمین حمایت از اشخاص ثالث با حسن نیتی که به این اطلاعات ثبت‌شده اعتماد می‌کنند، ثبت معاملات و عدم قابلیت استناد معامله ثبت‌نشده را تشویق کرد (نه الزام). (AIPPI, 2006: 549-550). لکن اتحادیه مزبور در سال ۲۰۱۶ گام محکم‌تری در این زمینه برداشت و با نسخ قطعنامه پیشین، قطعنامه جدیدی، در خصوص «وثایق مربوط به حقوق مالکیت فکری ثبت‌شده» در ۲۰ سپتامبر ۲۰۱۶ در کنگره جهانی خود در میلان تصویب کرد. یکی از راه‌حلهایی که این قطعنامه برای تأمین امنیت معاملات مالکیت صنعتی برگزیده، آن است که «ثبت» شرط قابلیت استناد معاملات مالکیت صنعتی قرار گیرد و این معاملات در صورت «ثبت»، در برابر اشخاص ثالث لازم‌الاجرا و قابل استناد باشند (AIPPI, Adopted Resolution, 2016).

1. Community Trade Mark Regulation (CTMR)

2. The International Association for the Protection of Intellectual Property (AIPPI)

بنابراین، سیستم تأییدی نیز همانند سیستم ایجاد قابلیت حمایت از اشخاص ثالث و ایجاد امنیت در معاملات مالکیت صنعتی را دارد و در فرض تحقق معامله معارض تقدم را به معامله ثبت شده می‌دهد.

۳. نقش سیستم ثبت مالکیت صنعتی ایران در انتقال حقوق مالکیت صنعتی (رویکرد قانونی و رویه قراردادی)

بررسی مفاد قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ ایران نیز نشان می‌دهد که مقنن ایرانی مفهوم گسترده‌ای را برای ثبت حقوق مالکیت صنعتی پذیرفته است و علاوه بر کارکرد اطلاع‌رسانی، نوعی کارکرد حمایتی هم برای سیستم ثبت این حقوق قائل شده است و به منظور حمایت حقوقی از اشخاص ثالث از طریق فراهم کردن اطلاعات کافی و قابل اتکا، عدم ثبت قراردادهای انتقال و مجوز بهره‌برداری از اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ثبت شده را سبب عدم قابلیت استناد این قراردادها در برابر اشخاص ثالث دانسته و این امر را در مواد ۴۸ و ۵۰ قانون فوق تصریح کرده است. مقنن در ماده ۴۸ با بیان این عبارت که «هر گونه تغییر در مالکیت... به ثبت می‌رسد و تأثیر این گونه تغییر نسبت به اشخاص ثالث منوط به تسلیم درخواست مذکور است...» و در ماده ۵۰ با بیان آنکه «... این گونه قراردادها نسبت به اشخاص ثالث منوط به مراعات مراتب فوق (ثبت) است». نشان می‌دهد که قراردادهای مزبور میان طرفین به صرف توافق اراده آنها و بدون نیاز به ثبت مؤثر است، لکن تأثیرگذاری آن در برابر اشخاص ثالث منوط به عملیات ثبت است. بنابراین، باید قائل شد که نوعی فرمالیسم ثبتی در خصوص قراردادهای راجع به حق اختراع، طرح صنعتی و علائم تجاری حاکم است و به اعطای حق تقدم به معاملات ثبت شده منجر می‌شود. در واقع، مقنن در مواد مزبور، از سیستمی پیروی کرده است که در گفتار قبلی تحت عنوان سیستم تأییدی از آن نام برده شد. نتیجه منطقی این امر آن است که از میان دو منتقل‌الیه‌ای که حقوقشان را از انتقال‌دهنده واحدی و در نتیجه معاملات معارض دریافت کرده‌اند، کسی که اول انتقال به او صورت گرفته است، مرجح دانسته نمی‌شود، بلکه کسی که حقوقش اول ثبت شده مقدم داشته و مورد حمایت قانونی قرار می‌گیرد. البته تملک با حسن نیت قاعده مشخصی در حقوق ایران ندارد، لکن اگر در مورد تحقق معاملات معارض راه‌حل منطقی مذکور اتخاذ نشود، راهکار مندرج در مواد ۴۸ و ۵۰ قانون مزبور و لزوم ثبت این معاملات، فاقد اثر حقوقی می‌گردد.

اتخاذ سیستم تأییدی و لزوم ثبت معاملات مالکیت صنعتی برای قابلیت استناد آن در برابر اشخاص ثالث سبب می‌شود کسی که به‌عنوان خریدار یا بهره‌بردار (سرمایه‌گذار) می‌خواهد

طرف معامله قرار گیرد، با اطمینان خاطر وارد معامله با مالک ثبت‌شده شود و مطمئن باشد که معاملات ثبت‌نشده معارض با معامله وی در برابر او قابل استناد نیست. در واقع اتخاذ چنین سیستمی امنیت بیشتری در «شناسایی حقوق مالکیت» و نظم حقوقی این معاملات که مقدمه نظم اقتصادی است، تضمین می‌کند و در نتیجه انتقال حق مالکیت صنعتی را تسهیل و ایمن می‌سازد (Morandi, 2007: 28, 29). امروزه در دنیا فرضیه «حقوق مالکیت ایمن» در همه زمینه‌ها سبب طرح نقش ثبت به‌عنوان یک نهاد حمایت‌کننده از حقوق مالکیت شده، زیرا لزوم ثبت معاملات، دسترسی به حمایت قانونی را ممکن می‌سازد و سبب می‌شود تجارت «غیرشخصی» شود و مبتنی بر شناخت افراد نباشد و در نتیجه فرصت‌ها برای توسعه اقتصادی بیشتر باشد (North & Thomas, 1973: 25).

بنابراین سیستم ثبت مالکیت صنعتی ایران قابلیت تضمین امنیت معاملات مالکیت صنعتی و حمایت از اشخاص ثالث و برقراری نظم حقوقی در این حوزه را دارد، هرچند برخی روش‌ها و ابزار اعمال آن دارای ایراد است. در حال حاضر براساس مواد ۴۸ و ۵۰ قانون، ثبت تمام تغییرات و نقل و انتقالات در خصوص مالکیت صنعتی مستقیماً توسط اداره مالکیت صنعتی سازمان ثبت صورت می‌گیرد و انجام اقدامات مربوط به ثبت این تغییرات در صلاحیت مستقیم مأموران اداره مزبور است. در واقع مشابه همان اقدامی که مباشران ثبت که کارمندان سازمان ثبت بودند، در گذشته و قبل از برون‌سپاری این وظیفه به دفترهای اسناد رسمی، در خصوص ثبت معاملات املاک ثبت‌شده انجام می‌دادند، در حال حاضر مأموران اداره مالکیت صنعتی در خصوص ثبت معاملات مالکیت‌های صنعتی انجام می‌دهند. بنابراین، هرچند در عمل طرفین این معاملات ممکن است به دفترهای اسناد رسمی مراجعه و اقدام به تنظیم سند این انتقالات در قالب عقد صلح در دفترخانه کنند و سردفتر پس از اخذ استعلام از اداره مالکیت صنعتی و اطمینان از مالکیت ناقل نسبت به تنظیم قرارداد صلح اقدام می‌کند و اسناد تنظیمی، سند رسمی تلقی می‌شوند و در مقایسه با اسناد عادی از قدرت اثباتی بیشتری برخوردارند، لکن با توجه به آنکه خلاصه معامله در این خصوص به ادارات مالکیت صنعتی ارسال نمی‌شود و این تغییرات در دفترهای ثبت حق اختراع، طرح صنعتی و علامت تجاری وارد نمی‌شوند و در نتیجه امکان دستیابی به این اطلاعات توسط اشخاص ثالث از طریق مراجعه به بانک اطلاعاتی سازمان ثبت نیست و با توجه به آنکه مقنن در مواد ۴۸ و ۵۰ فوق‌الاشعار، ثبت نزد اداره مالکیت صنعتی را سبب تغییر در حقوق قانونی ثبت‌شده دانسته و این امر را سبب قابلیت استناد تغییرات مزبور در برابر اشخاص ثالث دانسته است، به‌نظر می‌رسد مندرجات صلحنامه تنظیمی در دفترهای اسناد رسمی مبنی بر نقل و انتقالات حقوق مالکیت صنعتی در برابر ثالث قابل استناد نیست و تفاوت انعقاد این قرارداد در دفترخانه و

انعقاد آن به صورت عادی منحصر به اعتبار و قابلیت استناد مندرجاتی مانند تاریخ تنظیم سند، شماره دفترخانه، نام تنظیم‌کنندگان و امضاهای مندرجه در آن است (ماده ۷۰ قانون ثبت اسناد و املاک). از این رو تنظیم این قرارداد در دفترخانه در حال حاضر، تأثیری در قابلیت استناد این نقل و انتقالات در برابر ثالث ندارد و در نتیجه همان کارکرد و نقشی را که مقنن برای دفترهای اسناد رسمی در حوزه تنظیم معاملات و قراردادهای املاک ثبت شده قائل است، در حوزه ثبت نقل و انتقالات مالکیت‌های صنعتی ثبت شده نمی‌توان دید و برون‌سپاری وظیفه ثبت این انتقالات به عنوان قسمتی از فرایند تأثیرگذاری این قراردادها به دفترهای اسناد رسمی صورت نگرفته است. مفاد ماده ۵۰ قانون مزبور که تسلیم هر گونه قرارداد اجازه بهره‌برداری را به‌طور عام و اعم از آنکه قرارداد مزبور رسمی یا عادی باشد به اداره مالکیت صنعتی جهت ثبت تغییرات لازم دانسته است نیز مؤید همین استنباط است.^۱ در عمل نیز، حتی اگر متعاقدين در قالب عقد صلح و در دفترخانه اسناد رسمی نسبت به نقل و انتقال حقوق مالکیت صنعتی اقدام کرده باشند، مکلف به ارائه سند مزبور و تسلیم درخواست کتبی به این اداره به‌منظور برخورداری از حمایت قانونی (قابلیت استناد مندرجات قرارداد در برابر ثالث) هستند. در حقیقت با توجه به مواد ۴۸ و ۵۰ قانون مذکور، ثبت در اداره ثبت مالکیت صنعتی است که نقل و انتقال حقوق مالکیت صنعتی ثبت شده را در برابر اشخاص ثالث قابل استناد می‌سازد نه ثبت این معاملات در دفترهای اسناد رسمی. این دقیقاً برعکس روندی است که در خصوص ثبت معاملات املاک ثبت شده و به موجب قوانین پیش‌بینی شده است. همین تفاوت ممکن است سبب اشتباه متعاقدين در عمل شود و آنها با تنظیم سند در دفترخانه اسناد رسمی شرط ثبت را محقق شده فرض کنند، در حالی که آنچه مقنن به‌عنوان شرط تأثیرگذاری معامله در برابر اشخاص ثالث ذکر کرده است، ثبت قرارداد نقل و انتقال در دفترهای ثبت حق اختراع، طرح صنعتی و علامت تجاری نزد اداره مالکیت صنعتی است نه تنظیم سند نزد دفترهای اسناد رسمی. به عبارت دیگر، با توجه به واگذاری ثبت معاملات املاک ثبت شده به دفترهای اسناد رسمی ثبت معامله در این دفاتر، انتقال حق را محقق می‌کند و به‌منزله ثبت معامله در دفترهای املاک ادارات ثبت املاک است. لکن این امر در خصوص معاملات مالکیت‌های صنعتی تحقق نیافته است و مقنن چنین صلاحیتی را برای دفترهای اسناد رسمی در حوزه ثبت نقل و انتقالات مالکیت‌های صنعتی قائل نشده است.

اصلاح قانون و واگذاری ثبت نقل و انتقالات مالکیت‌های صنعتی منحصراً به دفترهای اسناد رسمی به‌گونه‌ای که مرجع ثبت این انتقالات قرار گیرند و دفترخانه ملزم به ارسال

۱. تبصره ۱ ماده ۱۳۹ آیین‌نامه اجرایی قانون مزبور به این امر تصریح کرده و بیان می‌کند: «تا زمانی که انتقال انجام شده در دفتر مربوط ثبت نشده است، مرجع ثبت فقط شخصی را که علامت به نام او ثبت شده مالک خواهد شناخت.»

خلاصه معامله به اداره مالکیت صنعتی شود و اداره مزبور به صرف دریافت خلاصه معامله مذکور مکلف به ثبت تغییرات در دفترهای ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری باشد، می‌تواند هدف مقنن در خصوص تسهیل امر ثبت این معاملات را محقق کند، زیرا با توجه به وسعت تعداد دفترهای اسناد رسمی نسبت به ادارات مالکیت صنعتی، این برون‌سپاری ثبت همه تغییرات در خصوص مالکیت و مجوزهای بهره‌برداری مالکیت صنعتی را تسهیل می‌کند و به‌روزرسانی اطلاعات ثبت‌شده از طریق ثبت تمام معاملات این حوزه و تحقق کارکرد حمایتی سیستم ثبتی از اشخاص ثالث را تضمین می‌کند.

با وجود توجه مقنن به نقش ثبت در قراردادهای انتقال حقوق مالکیت صنعتی در قانون ایران، تجزیه و تحلیل «رویه قراردادی» در خصوص انتقال مالکیت‌های صنعتی که معمولاً قسمتی از یک معامله بزرگ‌ترند، نشان می‌دهد که مسئله ثبت در این معاملات مورد توجه نیست. تعهد به ثبت نقل و انتقالات حقوق مالکیت صنعتی به‌ندرت به وسیله ضمانت اجرایی قراردادی و تعیین خسارات عدم انجام تعهد تضمین می‌شود و راه‌حل‌های قراردادی اغلب محدود به مواردی است که قانون پیش‌بینی کرده است. برعکس، حتی در برخی قراردادها دیده می‌شود که مسئولیت انتقال‌دهنده در خصوص برخی موانعی که ممکن است در ثبت انتقال به‌وجود بیاید، مانند ادعای اشخاص ثالث نسبت به حق مورد انتقال یا دعاوی لغو به‌علت عدم استفاده، مستثنا می‌شود. در برخی قراردادها هم که به نقش ثبت توجه می‌شود، ملاحظه می‌شود که متعاقدين لزوم ثبت قرارداد در دفترهای اسناد رسمی را شرط می‌کنند، درحالی‌که تحلیل مواد قانونی در فوق و توجه به تفاوت نقش دفترهای اسناد رسمی در تنظیم قراردادهای انتقال مالکیت‌های صنعتی و انتقالات املاک^۱ که با تصریح قانونی در حوزه املاک جایگزین نقش مستقیم سازمان ثبت در این امر شده است، همان‌طور که به‌طور دقیق در بالا بحث شد، نشان می‌دهد که چنین شرطی نمی‌تواند لزوم ثبت انتقالات حقوق مالکیت صنعتی موضوع مواد ۴۸ و ۵۰ قانون را محقق کند.

توجه به رویه قراردادی همچنین نشان می‌دهد که بی‌توجهی متعاقدين به نقش ثبت و پیش‌بینی انجام آن در فرایند انعقاد قراردادها گاهی ناشی از تردید طرفین در افشای جزئیات چنین معاملاتی از جمله تعهدات طرفین، ثمن معامله و ... برای اشخاص ثالث و مغایرت حفظ اسرار مزبور با لزوم ارائه دلیل انتقال حق مالکیت به ثبت است. توجه به مفاد ماده ۵۰ قانون مورد اشاره نشان می‌دهد که مقنن این دغدغه متعاقدين قراردادهای مبتنی بر نقل و انتقال مالکیت‌های صنعتی را در نظر داشته است و در خصوص قراردادهای اجازه بهره‌برداری از اختراع، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری به لزوم محرمانه نگاه داشتن مفاد قرارداد ارائه‌شده

۱. ر. ک.: ماده ۲۶ قانون ثبت اسناد و املاک.

برای ثبت توسط اداره مالکیت صنعتی اشاره کرده است. امری که از مبنای آن، در تمام قراردادهای این حوزه برای تشویق متعاقدين به ثبت می‌توان استفاده کرد. با وجود الزام قانونی مبنی بر ثبت معاملات و نقل و انتقالات حقوق مالکیت صنعتی و نقش آن در تأثیرگذاری این معاملات در برابر اشخاص ثالث، بررسی رویه قراردادی نشان می‌دهد، این امر در عمل مورد توجه متعاقدين قرار نمی‌گیرد، درحالی‌که می‌تواند اعتبار معامله حقوقی آنها و قابلیت استناد آن در برابر اشخاص ثالث را با چالش مواجه کند.

۴. نتیجه

شروع حمایت از مالک حق مالکیت صنعتی در همه سیستم‌های حقوقی با ثبت اولیه حق شروع می‌شود و مالک یا دارنده با اعلام وجود حق وی در برابر نقض حق مصون می‌گردد و علی‌الاصول، طرح دعوی نقض حق صرفاً از مالک ثبت شده پذیرفته می‌شود. بنابراین از لحاظ تأثیر در حمایت از مالک یا دارنده ثبت شده تفاوت چشمگیری میان سیستم‌های ثبت مالکیت‌های صنعتی وجود ندارد، بلکه تفاوت این سیستم‌ها در قابلیت تضمین امنیت معاملات حقوق مالکیت صنعتی و حمایت از اشخاص ثالث طرف معامله است و از این دیدگاه و با توجه به مقررات قانونی کشورهای مختلف، سیستم‌های مزبور را می‌توان به سه دسته سیستم اعلامی (سیستم مبتنی بر معامله)، سیستم ایجاد و سیستم تأییدی تقسیم کرد. تحلیل حقوقی این سه سیستم از منظر تأمین همزمان دو کارکرد اطلاع‌رسانی و حمایتی مورد انتظار از سیستم‌های ثبت مالکیت صنعتی و در نتیجه تأمین ثبات و امنیت معاملات این حوزه نشان می‌دهد که سیستم اعلامی به دلیل عدم تأثیر ثبت در مراحل انتقال حق مالکیت صنعتی یا اثرگذاری آن نمی‌تواند چنین امنیتی را در معاملات حقوق مالکیت صنعتی فراهم کند و در صورت تحقق معامله معارض در چنین سیستمی، معامله‌ای که از نظر زمانی زودتر منعقد شده است، مقدم دانسته می‌شود. در نتیجه این سیستم صرفاً دارای کارکرد اطلاع‌رسانی در خصوص صرف «وجود» حق مالکیت صنعتی است و هیچ کارکرد حمایتی را در خصوص تعیین مالک و دارنده حق در معاملات معارض ارائه نمی‌کند و نمی‌تواند از شخص ثالث با حسن نیت که به اطلاعات ثبتی اعتماد کرده است حمایت کند. لکن هر دو سیستم ایجاد و تأییدی علاوه بر اطلاع‌رسانی در خصوص «وجود» حق مالکیت صنعتی، دارنده حق و میزان حق وی را نیز معین می‌کنند و امکان حمایت از اشخاص ثالث طرف معامله با مالک ثبت شده را از طریق ارائه اطلاعات صحیح ثبتی فراهم می‌کنند. در نتیجه دو سیستم مزبور علاوه بر کارکرد اطلاع‌رسانی، کارکرد حمایتی دارند و در صورت تحقق معامله معارض، معامله‌ای را که ثبت شده است، مقدم می‌دارند؛ اعم از آنکه معامله دیگر را باطل (سیستم ایجاد) یا غیرقابل استناد در برابر

ثالث (سیستم تأییدی) بدانند. بنابراین به‌عنوان نتیجه می‌توان گفت که دو کارکرد حقوقی مورد انتظار از سیستم‌های ثبت مالکیت صنعتی زمانی تأمین می‌شوند که ثبت در یکی از مراحل انتقال یا اثرگذاری قراردادهای مالکیت صنعتی تأثیر داشته باشد. به‌عبارت دیگر، تأمین امنیت معاملات مالکیت صنعتی و حمایت از اشخاص ثالث طرف معامله مستلزم پذیرش فرمالیسم (شکل‌گرایی) ثبتی در قراردادهای ناقل حقوق مالکیت صنعتی است. این امر به نظم حقوقی این معاملات که از مقدمات مهم نظم اقتصادی است، منجر می‌شود. نکته شایان توجه آنکه سیستم تأییدی که براساس آن انتقال حق مالکیت‌های صنعتی میان متعاقدین منوط به ثبت آن نیست و صرفاً فرمالیسم ثبتی را در مرحله اثرگذاری قرارداد در برابر اشخاص ثالث دخالت می‌دهد و در نتیجه انتقالی را که به ثبت نرسیده در برابر اشخاص ثالث مؤثر نمی‌داند (عدم قابلیت استناد)، به لحاظ هماهنگی بیشتری که نسبت به سیستم ایجاد، با اصل حاکمیت اراده و قواعد عمومی قراردادها در اکثر نظام‌های حقوقی دارد، از مقبولیت بیشتری برخوردار است و همین مسئله سبب شده است که بسیاری از نهادهای بین‌المللی که در جهت یکسان‌سازی مقررات حمایت از حقوق مالکیت صنعتی فعالیت می‌کنند، در اسناد خود سیستم مزبور را به کشورهای عضو پیشنهاد دهند. اتخاذ این سیستم این امکان را فراهم می‌کند که بتوان به اطلاعات موجود در سیستم ثبتی هنگام انعقاد معامله اعتماد و اتکا کرد، زیرا معاملات ثبت‌نشده در برابر اشخاص ثالث قابل استناد نیست. بنابراین، اتخاذ هر یک از این سیستم‌ها توسط مقنن با توجه به کارکردهای مورد انتظار از سیستم ثبتی است و نظام حقوقی‌ای که علاوه بر کارکرد اطلاع‌رسانی سیستم ثبتی در خصوص وجود یا نبود یک حق، در پی دستیابی به کارکرد حمایتی سیستم ثبتی و یک راه‌حل قطعی برای حل و فصل معاملات معارض است، بی‌شک باید در پی سیستم ثبتی باشد که براساس آن یک معامله ثبت‌شده (در قالب سیستم ایجاد یا تأییدی) مقدم دانسته شود.

بررسی و تحلیل مقررات حوزه ثبت مالکیت‌های صنعتی در ایران نیز نشان می‌دهد مقنن ایرانی با هدف حمایت از اشخاص ثالث طرف معامله با دارنده حقوق مالکیت صنعتی، سیستم تأییدی را اتخاذ کرده و ثبت نزد اداره مالکیت صنعتی را شرط قابلیت استناد و تأثیر قرارداد در برابر اشخاص ثالث قرار داده است؛ هرچند این امر در رویه قراردادی چندان مورد توجه واقع نشده است. بنابراین سیستم ثبتی اتخاذی در انتقال مالکیت صنعتی توسط مقنن ایرانی علاوه بر آنکه با مقدم دانستن معامله ثبت‌شده در فرض تحقق معامله معارض، از طریق مؤثر دانستن ثبت در مرحله اثرگذاری کامل یک قرارداد در برابر اشخاص ثالث، راه‌حل حقوقی مؤثری را ارائه می‌دهد و امکان حمایت حقوقی از اشخاص ثالث و امنیت حقوقی معاملاتی را که با اتکا به اطلاعات موجود در سیستم ثبتی منعقد شده‌اند فراهم می‌کند، با حاکمیت «اصل حاکمیت

اراده» و «رضایی بودن معاملات» در نظام حقوقی ایران هماهنگی بیشتری نسبت به سیستم ایجادی دارد، زیرا قرارداد انتقال حق مالکیت صنعتی به صرف توافق متعاقدین آثار خود را میان طرفین عقد به بار می‌آورد و صرفاً اثرگذاری آن در برابر اشخاص ثالث منوط به ثبت نزد اداره مالکیت صنعتی است. بنابراین به نظر می‌رسد سیستم اتخاذی توسط مقنن در حوزه ثبت مالکیت صنعتی هم قابلیت تأمین امنیت معاملات این حوزه و حمایت از اشخاص ثالث را دارد و هم با اصل رضایی بودن معاملات در نظام حقوقی ایران نسبت به سیستم‌های ایجادی هماهنگی بیشتری دارد. البته رویه مورد استفاده مقنن در اعمال این سیستم و مشروط دانستن قابلیت استناد این قراردادها به ثبت نزد اداره مالکیت صنعتی به موجب مواد ۴۸ و ۵۰ ق.ق.ث. ا.ط.ع و عدم کفایت تنظیم سند رسمی نزد دفاترهای اسناد رسمی برای تحقق قابلیت استناد این قراردادها دارای ایراد است، زیرا این دقیقاً برعکس روندی است که در خصوص ثبت معاملات املاک ثبت شده و به موجب قوانین پیش‌بینی شده است و همین تفاوت ممکن است سبب اشتباه متعاقدین در عمل شود و آنها با تنظیم سند در دفترخانه اسناد رسمی شرط ثبت را محقق شده فرض کنند. درحالی‌که آنچه توسط مقنن به‌عنوان شرط تأثیرگذاری معامله در برابر اشخاص ثالث ذکر شده است، ثبت قرارداد نقل و انتقال در دفاترهای ثبت حق اختراع، طرح صنعتی و علامت تجاری نزد اداره مالکیت صنعتی است نه تنظیم سند نزد دفاترهای اسناد رسمی. به‌عبارت دیگر با توجه به واگذاری ثبت معاملات املاک ثبت شده به دفاترهای اسناد رسمی ثبت معامله در این دفاتر انتقال حق را محقق می‌کند و به‌منزله ثبت معامله در دفاترهای املاک ادارات ثبت املاک است؛ لکن این موضوع در خصوص معاملات مالکیت‌های صنعتی تحقق نیافته و مقنن چنین صلاحیتی را برای دفاترهای اسناد رسمی در حوزه ثبت نقل و انتقالات مالکیت‌های صنعتی قائل نشده است.

اصلاح قانون و واگذاری ثبت نقل و انتقالات مالکیت‌های صنعتی منحصراً به دفاترهای اسناد رسمی به‌گونه‌ای که مرجع ثبت این انتقالات قرار گیرند و دفترخانه ملزم به ارسال خلاصه معامله به اداره مالکیت صنعتی شود و اداره مزبور به صرف دریافت خلاصه معامله مذکور مکلف به ثبت تغییرات در دفاترهای ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری باشد، می‌تواند هدف مقنن در خصوص تسهیل امر ثبت این معاملات را محقق کند و در نتیجه تحقق کارکرد حمایتی سیستم ثبتی از اشخاص ثالث را تضمین کند.

منابع و مأخذ

الف) فارسی

۱. طباطبائی حصارى، نسرین؛ صادقی مقدم، محمدحسین (۱۳۹۴). «آثار ثبت املاک بر اعتبار اعمال حقوقی؛ با تأکید بر اوصاف و کارکردهای نظام ثبتی»، *مطالعات حقوق تطبیقی*، دوره ۶، ش ۲، ص ۶۹۸-۶۷۷.

۲. طباطبائی حصارى، نسرین (۱۳۹۳). مبانی و آثار نظام ثبت املاک. تهران: شرکت سهامی انتشار.
۳. قبولی درافشان، سید محمدمهدی؛ محسنی، سعید (۱۳۹۵). «قواعد حاکم بر موضوع و شرایط شکلی قراردادهای واگذاری حقوق ناشی از طرح‌های صنعتی در حقوق ایران و فرانسه (با رویکردی به نظریه وحدت هنر)»، *مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز*، دوره هشتم، ش ۱، ص ۱۳۵-۱۱۱.

ب) خارجی

4. Arbrandt, Elsa; Edlund, Sara (2006), "Contracts regarding Intellectual Property Rights (assignments and licenses) and third parties (Sweden)", Report Q190 for AIPPI
5. Birstonas, Ramunas; Klimkeviciute, Danguole (2014), "Problematic EU (EEA) and its Interrelation with Contract Law: Possible Solutions?" *European Scientific Journal*, Vol 10, no. 19.
6. Brochu, François (1999), "Les nouveaux effets de la publicité foncière: du rêve à la réalité?", *Les Cahiers de droit*, vol.40, n°2.
7. Cabrillac, Rémy (2008), *Des droit des obligation*, 8 édition, Paris, Dalloz.
8. Cameron, Donald M.; Borenstein, Rowena (2003), *KEY ASPECTS OF IP LICENSE AGREEMENTS*, Oglivy Renault.
9. Carbonnier, Jean (2000), "Droit civil (les obligations)", T.4, 22e édition, Press Universitaires de France, 2000.
10. Cooke, Elizabeth (2003), *the New Law of Land Registration*, Oxford and Portland Oregon, Hart Publishing.
11. Dagot, Michel; Frémont, Paul (2003), "Publicité foncière (généralités)", *Juris- Classeur* (Civil Annexes- fasc 30), Groupe LexisNexis.
12. De Groot, Selma (2007), "Fiduciary Transfer and Ownership" u: (ed.) Faber, Wolfgang; Lurger, Brigitta, Rules for the Transfer of Movables A Candidate for European Harmonisation or National Reforms? *European Legal Studies* Sellier.
13. Einhorn, David (2006), "Contracts regarding Intellectual Property Rights (assignments and licenses) and third parties (united State of America)" *Report Q190 for AIPPI*.
14. Ferrari-Hofer, Lorenza ; Peyrot, Paul; Hess-Odoni, Urs and TROLLER, Kamen (2006), "Contracts regarding Intellectual Property Rights (assignments and licenses) and third parties (Swiss)", *Report Q190 for AIPPI*.
15. Goplakrishnan, N.S. (2015), *intellectual Property Rights*.
16. Gueriero, Marie-Antoinette, (1975), *L'acte juridique solennel*, Paris Librairie générale de droit ET de jurisprudence.
17. Kelli, Aleksei ; Värvi, Age ; Mets, Tõnis ; Mantrov, Vadim ; Birštonas, Ramūnas ; Ginter, Carri (2016), "Different Regulatory Models of Transfer of Industrial Property Rights in the Baltic States: A Plea for Harmonized Approach", *International Comparative Jurisprudence*.
18. Kelli, Aleksei (2015), "The conceptual bases for codifying Estonia 's IP law and the main legislative changes: From the comparative approach to embedding drafted law into the socio-economic context", *International Comparative Jurisprudence*, 1.1.
19. Labrusse-Riou, Catherine Labrusse-Riou, *Droit civil (introduction, thémis droit privé)*, 1 édition, Presses Universitaires de France.
20. LUTNAES, Karine (2006), "Contracts regarding Intellectual Property Rights (assignments and licenses) and third parties (Norway)", *Report Q190 for AIPPI*.
21. Matheson, Sarah ; OshaS, John ; Marie Verschuer, Anne (2016), "Security Interests over Intellectual Property", *Summary Report for aippi*.
22. Mazeaud, Henri. ; CHABAS, Francois, (2000), *Leçons de droit civil. Introduction à l'étude du droit*, (12th Ed.), Paris: Monichrestien.
23. Mc Guire, Mary Rose (2008), "Intellectual Property Rights: Property or Rights? The Application of the Transfer Rules to Intellectual Property", the article in book : edited by: Faber, Wolfgang & Larger, Brigitta, Rules for the Transfer of Movables (A Candidate for European Harmonisation or National Reforms), European.

24. Merges, Robert P. (1999), “As many as Six Impossible Patents before Breakfast: **Property Rights for Business Concepts and Patent System Reform**” , *Berkeley Technology Law Journal*, Vol 14, no. 2.
25. Morandi, Eliana, (2007), “**The Role of The Notary in Real State Conveyancing**” , volume 4, *Digital Evidence and Electronic Signature Law Review*.
26. Mouly, Christian (2003), “**Publicité Foncière: Europe Occidentale**”, Juris- Classeur (Civil Annexes 6, Fasc.20), Groupe Lexisnexis.
27. North, Douglass C ; Thomas, Robert Paul, (1973), *the Rise of the Western World: A New Economic History*, Cambridge University Press.
28. Palmer, David (1998), “**Security, Risk and Registration**”, *Land Use Policy*, Vol.15, No. 1.
29. Picod, Yves (1999), *Leçons de droit civil (Sûretés publicité foncière)*, 7e édition, Paris, Moncherehstien.
30. SCHMIDT, Per HAKON ; RYGAARD, Sture (2006), “**Contracts Regarding Intellectual Property Rights (assignments and licenses) and Third Parties (Denmark)**”, *Report Q190 for AIPPI*.
31. Starck, B.; Roland, H.; Boyer, L. (1988), *Introduction au Droit* (5th Ed.), Paris: Litec.
32. The International Association for the Protection of Intellectual Property (AIPPI) (2016), Adopted Resolution 2016 - Study Question: **Security interests over registered intellectual property rights**, Meeting: 2016 AIPPI World Congress – Milan.
33. The International Association for the Protection of Intellectual Property (AIPPI) (2006), Adopted Resolution 2006 - **Contracts Regarding Intellectual Property Rights (Assignments and Licenses) and Third Parties**, Meeting: 2006 AIPPI World Congress – Gothenburg-Yearbook2006/I.